

Жонибек Фарманов

катта ўқитувчи

Иқтисодиёт факультети

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти

АСАЛАРИЧИЛИКДА РАҚАМЛИ ИНҚИЛОБ: ИННОВАЦИЯЛАР УЧУН САМАРАЛИ СУБСИДИЯЛАР

Аннотация. Мақолада асаларичилик тармоғида рақамли технологияларни трансформация қилишни рағбатлантиришнинг ташкилий ва иқтисодий дастаклари ифодаланган. Тармоқда рақамли технологияларни жорий этишни субсидиялаш бўйича таклифлар баён этилган.

Калит сўзлар: асаларичилик, рақамлаштириш, рағбатлантириш, рақамли технология, субсидия, “Асаларичиликда технологик трансфер”, 3D курилмалари, сунъий йўлдош новигацияси, Big Data.

Жонибек Фарманов

Старший преподаватель

Факультет Экономика

Каршинский инженерно-экономический институт, Узбекистан

ЦИФРОВАЯ РЕВОЛЮЦИЯ В ПЧЕЛОВОДСТВЕ: ЭФФЕКТИВНОЕ СУБСИДИРОВАНИЕ ДЛЯ ИННОВАЦИЙ

Аннотация. В статье описаны организационные и экономические рычаги содействия трансформации цифровых технологий в отрасли пчеловодства. Описаны предложения по субсидированию внедрения цифровых технологий в сети.

Ключевые слова: пчеловодство, цифровизация, стимулы, цифровые технологии, субсидия, «Технологический трансфер в пчеловодстве», 3D-устройства, спутниковая навигация, Big Data.

Кириш

Ривожланган давлатлар тажрибаси кўрсатишича қишлоқ хўжалигини рақамлаштириш билан боғлиқ тадбирлар доим давлат назоратида ва қўллаб-қувватлаш механизмлари ёрдамида амалга оширилади. Хусусан АҚШ, Германия, Япония каби технологик ривожланган ҳамда хусусий сектор улуши ва хизмат кўрсатиш сифати юқори бўлган давлатларда ҳам айнан қишлоқ хўжалиги учун рақамлаштириш масаласи давлатнинг зиммасига юклатилган.

Шунинг учун ҳам мамлакатимиз аҳолисини табиий ва органик маҳсулотларга бўлган талабини таъминлаш, қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини ошириш мақсадида асараричиликни ривожлантириш ва уни замонавий инновацион технологиялар билан қуроллантириш мақсадида тармоқда ташкилий ва иқтисодий рағбатлантириш дастакларига зарурият ортиб бормоқда.

Асосий қисм

Тадқиқотларимиз асосида асараричиликда рақамли технологияларни трансфармация қилишни рағбатлантириш йўллари сифатида ташкилий ва иқтисодий дастаклардан кенг фойдаланиш лозим деб ҳисоблаймиз. Хусусан ташкилий йўналишда қуйидаги вазифаларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- “Ақлли асалари уялари”ни ташкил қилиш, мамлакатимиз иқлим шароитларига мослаштиришга оид тадқиқотлар ва тажрибаларни олиб бориш;

- рақамли қурилмалар, масофадан бошқариш воситалардан фойдаланишга оид ҳуқуқий асосларни такомиллаштириш, барча учун содда тизим яратиш;

- рақамли қурилмалардан фойдаланишни оммалаштириш, тарғиб қилиш, тушунтириш ишларини олиб бориш мақсадида семинарларни таксил этиш;

- ақлли курилмалар билан жихозланган асаларичилик хўжаликларини ўрмон фонди ерларидан мақсадли ва тартибли фойдаланиш йўлларини ташкил этиш ва бошқалар.

Шунингдек асаларичиликда рақамли технологияларни жорий этишни рағбатлантиришнинг иқтисодий йўналишлари сифатида қуйидаги вазифаларни бажариш лозим деб ҳисоблаймиз. Жумладан:

- рақамли технологияларни тўлиқ жорий этган хўжаликлар учун имтиёзли кредитлаш тизимини жорий этиш, суғурталаш тизимини такомиллаштириш;

- хўжалик билан ҳамкорликда кооперацион алоқалар орқали ақлли курилмаларни ишлаб чиқарувчи корхоналарни молиявий қўллаб-қувватлаш;

- жами асалари оилалари сонининг маълум улушига рақамли технологияларни жорий этган хўжаликларни табақали субсидиялаш тизимини жорий этиш;

- асаларичиликда рақамли технологияларни жорий этишни молиявий қўллаб-қувватлашга қўмаклашувчи фондларни ташкил этиш ва ривожлантириш ва бошқалар.

Ушбу ташкилий ва иқтисодий дастакларнинг ҳар бирининг амалиётдаги ўрни беқиёс бўлиб, у монографик тадқиқотларда ҳам ўзининг тасдиғини топган. Айниқса суғурталаш, имтиёзли кредитлаш, субсидиялаш масалалари ҳамда соҳани молиялаштирадиган алоҳида жамғармаларнинг шаклланиши ўзининг ижобий таъсирини кўрсатиши таъкидланган.

Шу боис тадқиқотларимизда субсидиялаш ҳамда махсус жамғармаларни ташкил этиш ҳамда уларни молиялаштириш йўналишларига алоҳида урғу қаратган ҳолда илмий талифлар асосланган. Жумладан ҳудудларда ўтказилган сўровномалар таҳлиллари кўрсатишича бир асалари хўжаликда ўртача 1 та павилион (32 яшик, 64 та оила) парваришланишини эътиборга олинса, унда камида 4 та яшик (12,5 фоизи) доимий назоратдаги, рақамли технология билан жихозланган бўлиши талаб этилади. Шундагина асалариларнинг кунлик

ҳолатини минимал даражада реал вақт режимида мониторинг қилиш имконияти мавжуд бўлади.

Шундан келиб чиққан ҳолда асаларичилик хўжаликлари учун рақамлаштиришга субсидия ажратишда минимал меъзон белгиланиши таклиф этилмоқда. Ушбу меъзонни минимал даражада бажарган ҳамда уни павилиондаги яшиқлар сонига мос равишда ошириб боришдан манфаатдор бўлган хўжалиқларни табақали субсидиялаш тизимини жорий этиш мақсадга мувофиқ (1-жадвал).

1-жадвал

Рақамли технологияларни жорий этган асаларичилик хўжалиқларини субсидиялаш тизими ва унинг табақалари¹

Субсидиялаш миқдори	Минимал мезон	Табақалашган ҳолда қўлланилиши		
		Минимал талабни бажарган	30 фоизга жорий этган	50 фоизга жорий этган
БХМ нинг 5 баробари миқдорида	Жами яшиқлар сонининг 12,5 фоизида рақамли технология жорий этиш	1,0	5,0	10,0
Шунингдек минтақавий, ўсимлик туридан келиб чиққан ҳолда коэффициентлар ҳам жорий этиш мумкин				
Тоғ ва тоғ олди асаларичилиги учун		1,0	5,0	10,0
Пахтачилик асаларичилиги учун		1,0	8,0	12,0
Чўл ва ярим чўл асаларичилиги учун		1,5	6,5	11,0

Рақамли технологияларни жорий этган асаларичилик хўжалиқларини субсидиялашда 2023 йил ҳолатига амалиётдаги баҳодан келиб чиққан ҳолда БХМ нинг 5 баробари миқдорида субсидия ажратиш таклиф этилмоқда.

Ушбу миқдор хўжалиқда мавжуд жами яшиқлар сонининг 30 фоизида жорий этган хўжалиқлар учун 5 коэффициентга кўпайтирилиши ҳамда 50 фоизида жорий этилган бўлса 10 коэффициентда қўлланилиши мақсадга мувофиқ.

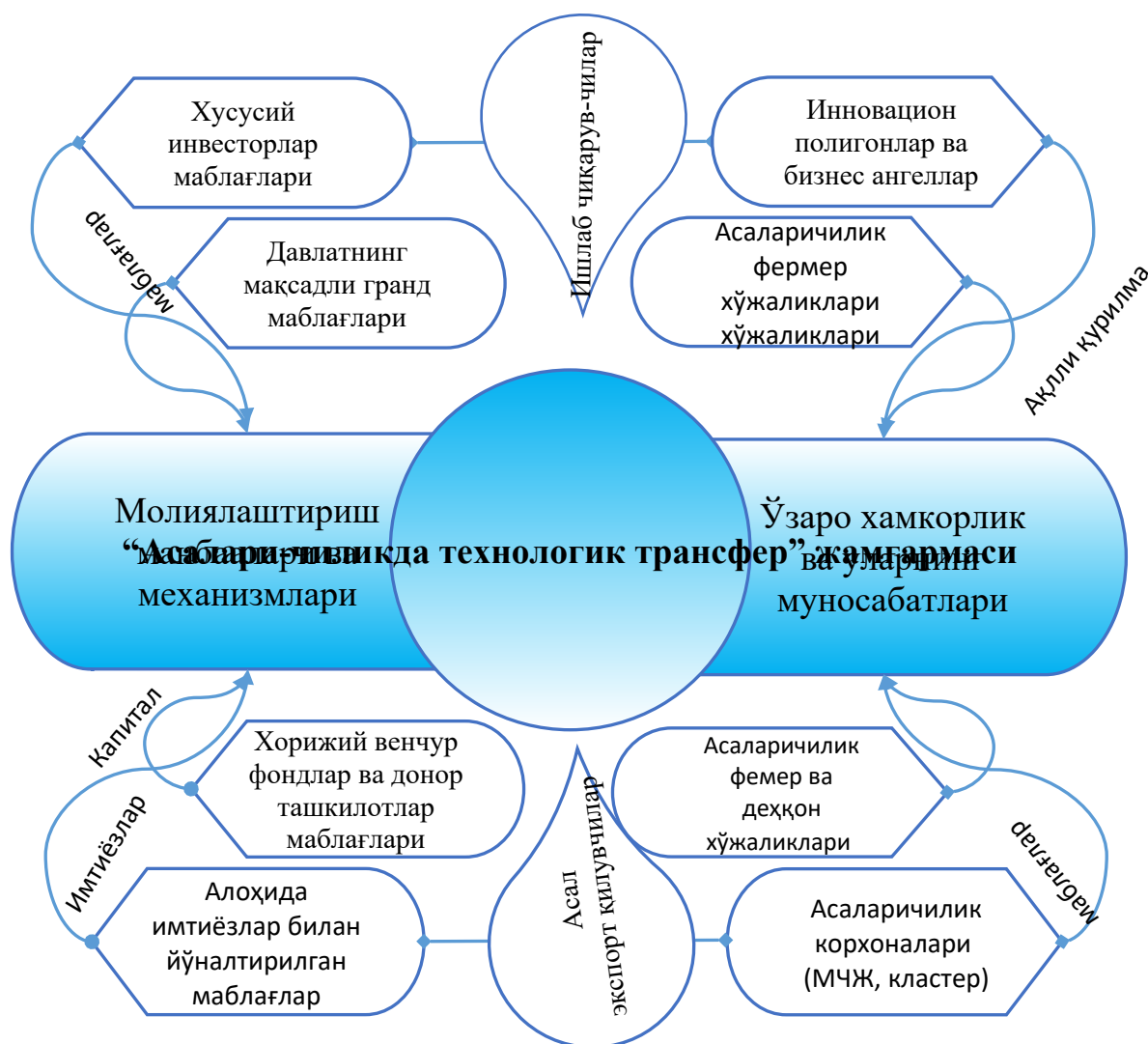
Шу билан биргаликда ушбу миқдор тоғ ва тоғ олди асаларичилиги учун қўлланилиб, кимёвий препаратлар таъсири юқорилигини инобатга олган ҳолда

¹ Муаллиф томонидан таклиф этилган

пахтачилик ҳудудларида асал етиштирадиган хўжаликлар учун мос равишда 30 фоизга 8 ҳамда 50 фоизда 12 коэффицентлар таклиф этилади.

Бозор муносабатлари шароитида хусусий секторнинг ўрни ошиб бориши табиий жараён бўлиб, давлат томонидан субсидиялаш бу дастлабки босқичларида, хўжаликларнинг оёққа туриб олиши ва янги технологияларнинг кенг тарғиб қилиниши учун хизмат қилиб, истикболда у бозор механизмлари ёрдамида ишлаб кетиши лозим бўлади.

Бунинг учун эса ушбу технологияларни жорий этишни молиялаштирадиган тузилмалар, қўллаб-қувватлайдиган идоралар ташкил этилиши мақсадга мувофиқ. Шунинг учун тадқиқотларимизда “Асаларичиликда технологик трансфер” жамғармасини ташкил этиш лозим деб ҳисоблаймиз (1-расм).

1-расм. “Асаларичиликда технологик трансфер” жамғармасынинг такшилий-иқтисодий муносабатлари²

Ушбу жамғарманынг мақсади асаларичилик хўжаликларида замонавий рақамли технологияларни жорий этишни молиявий қўллаб-қувватлаш, уларни имтиёзли кредитлар, янги технологияларнинг амалиётга жорий этилишига кўмаклашиш, хўжаликларнинг қизиқиш ва кўникмаларини ошириб бориш ҳисобланади.

Ушбу жамғарма ўз фаолияти жараёнида қуйидаги вазифаларни бажаради.
Хусусан:

- асаларичилик хўжаликларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, рақамли технологияларни жорий этиш, ўрганиш мақсадлари учун кредит ресурсларини ажратиш ҳамда ундан фойдаланишни янада кенгайтириш;

- асал етиштирувчиларнинг инновацион фаолиятини молиявий қўллаб-қувватлаш, замонавий қурилмалар яратиш, ишлаб чиқариш ва жорий этишни рағбатлантириш;

- асаларичиликни ривожлантиришга қаратилган мақсадли давлат, тармоқ ва ҳудудий дастурларни, илмий-техник лойиҳаларни молиялаштириш, шу билан биргаликда ушбу тадбирларни жорий этишда иштирок этиш;

- рақамли технологияларни жорий этишда айланма маблағларга муҳтож бўлган асал етиштирувчилар, қайта ишловчилар ҳамда хизмат кўрсатувчилар фаолиятига кўмаклашиш;

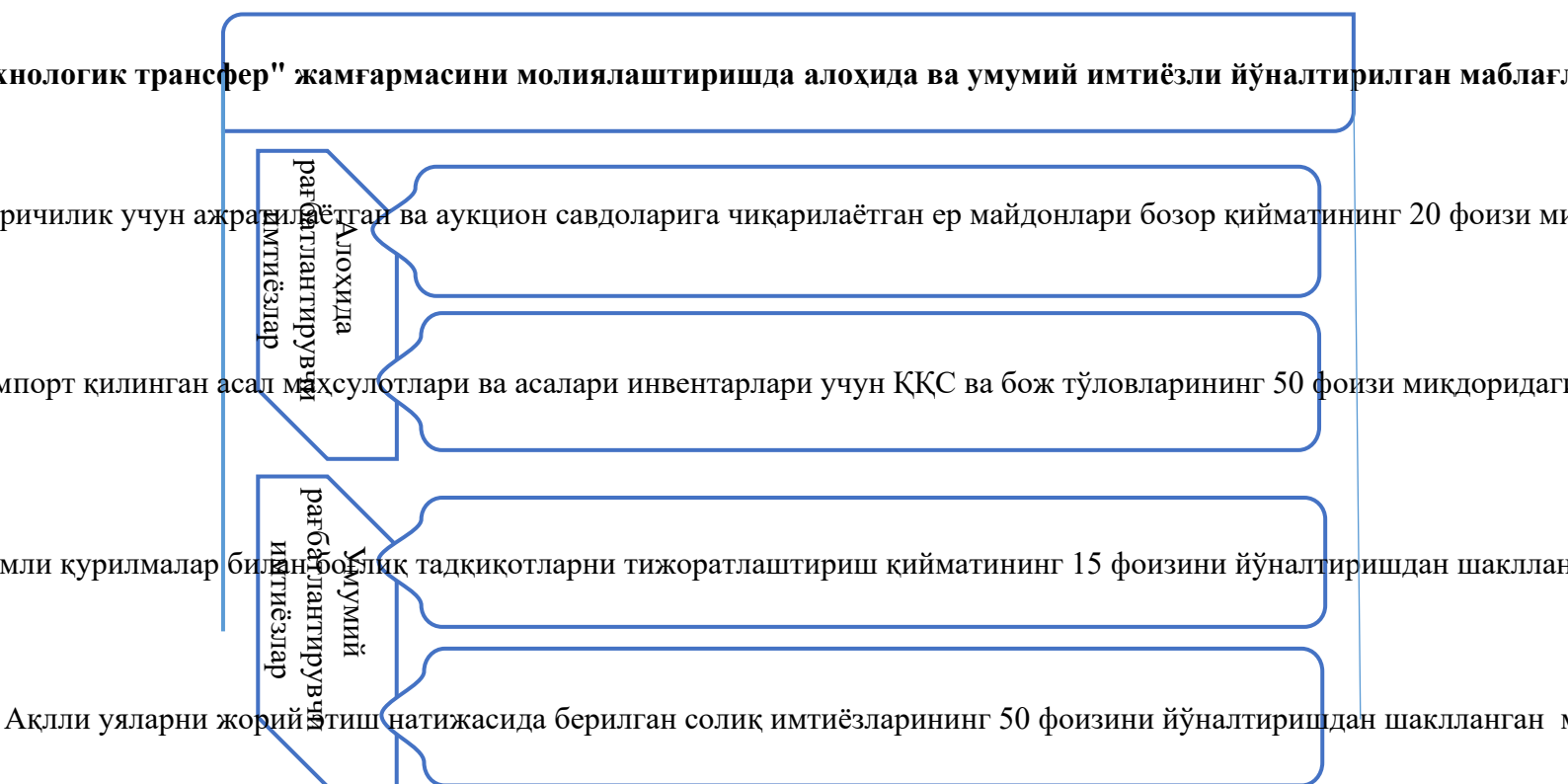
- асал ва асаларичилик маҳсулотларини ташишга мўлжалланган махсус автотранспорт воситалари, асбоб-ускуналар, қурилмалар билан таъминлаш мақсадлари учун лизинг фаолиятини йўлга қўйиш, ушбу мақсадлар учун манфаатдор томонлар билан ҳамкорлик қилишдан иборат.

Ушбу жамғарманынг молиявий ресурсларини шакллантиришда давлатнинг мақсадли ва донорлик пул маблағлари билан биргаликда алоҳида ва умумий

---

² Муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

имтиёзлар билан йўналтирилган маблағларнинг шаклланиши мумкин бўлган манбаалар таклиф этилади (2-расм).

2-расм. "Асаларичиликда технологик трансфер" жамғармасини молиялаштиришда алоҳида имтиёзлар билан йўналтирилган маблағларнинг шаклланиши³

Унга кўра алоҳида рағбатлантирувчи имтиёзли маблағлар сифатида аҳолига асаларичилик учун ажратилаётган ва аукцион савдоларига чиқарилаётган ер майдонлари бозор қийматининг 20 фоизи миқдоридаги маблағлар ҳамда импорт қилинган асал маҳсулотлари ва асалари инвентарлари учун ҚҚС ва бож тўловларининг 50 фоизи миқдоридаги маблағларни йўналтириш таклиф этилмоқда.

Шунингдек, умумий рағбатлантирувчи имтиёзли маблағлар сифатида рақамли қурилмалар билан боғлиқ тадқиқотларни тижоратлаштириш қийматининг 15 фоизини йўналтиришдан шаклланган маблағлар ҳамда ақлли уяларни жорий этиш натижасида берилган солиқ имтиёзларининг 50 фоизини йўналтиришдан шаклланган маблағлардан шаклланиши мақсадга мувофиқ.

³ Муаллифлар томонидан ишлаб чиқилган.

Хулоса ва таклифлар

Хулоса қилиб айтганда, "Асаларичиликда технологик трансфер" жамғармасини ташкил этиш орқали асаларичиликни рақамлаштириш, ақлли уяларни жорий этишга хусусий секторни жалб қилиш, соҳада олиб борилаётган илмий инновацион лойиҳаларнинг якуний ишланмаларини амалиётга жорий этиш кўламини кенгайтириш, унинг тижоратлашиш, хўжаликларнинг моддий техник ва молиявий рағбатларга эга бўлишига замин яратиш бериш, провардида эса ижтимоий (озик-овқат хавфсизлиги, илм-фан ривожини, технологик курулганини, кўникмаларнинг шаклланиши) ҳамда иқтисодий (юқори фойда, рақобатбардош бозор сегментига эга бўлиш, нобутгарчилиқни камайтириш) каби бир қатор самараларнинг юзага келишига хизмат қилади.

Адабиётлар:

1. Асаларичилик. "Агробанк" АТБ – 2021. <https://agrobank.uz>
2. Аскарлов Н. Республикада асаларичилик тармоғини ривожлантириш // Амалий қўлланма. "NEW-STYLE STAR" МЧЖ, 2017 йил, 51 бет.
3. Дустова М. Х. Классификация рисков в сельском хозяйстве // Экономика и социум. – 2022. – №. 10-1 (101). – С. 346-351.
4. Dustova M. Prospects of improving independent education in the higher education system of uzbekistan // Intent Research Scientific Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 30-34.
5. Makhmutullaeva S. USE OF LOGISTICS SYSTEM IN THE DEVELOPMENT OF EXPORT POTENTIAL IN UZBEKISTAN // Экономика и социум. 2023. №5-1 (108). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/use-of-logistics-system-in-the-development-of-export-potential-in-uzbekistan>
6. Omanov R. F. et al. Digitalization Of The Economy: Possible Benefits And Risks // Webology. – 2022. – Т. 19. – №. 2.